

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Bevolkingstrends

Religieuze betrokkenheid van bevolkingsgroepen, 2010–2014

2015 | 11

**Hans Schmeets
Carly van Mensvoort**

De religieuze betrokkenheid in Nederland is tussen 2010 en 2014 verder afgenomen. Nog maar een krappe meerderheid noemt zichzelf godsdienstig, en minder dan een op de vijf gaat regelmatig naar een religieuze dienst. Er zijn duidelijke verschillen tussen de provincies te zien, en de ontwikkelingen in religieuze betrokkenheid variëren naar geslacht, leeftijd, opleiding en herkomst.

1. Inleiding

Religie is ook in de moderne samenleving nog een belangrijk onderdeel. Zo is religie een onderscheidende factor voor sociale kwesties, waaronder inkomen en arbeid (Otten en Lok, 2009), gezondheid en leefstijlen (Bruggink en Van Hertem, 2009), criminaliteit (Traag, Marie en Van der Velden, 2010), sociale samenhang (De Hart, 2014; Putnam en Campbell, 2012; Schmeets, 2013), en ervaren geluk (Coumans, 2014). Het religieuze landschap van nu komt niet meer overeen met dat van vroeger. De volkstellingen van rond 1900 gaven een overzichtelijk beeld: de Nederlandse bevolking behoorde overwegend tot een protestants of een katholiek kerkgenootschap, slechts een kleine groep rekende zich tot een andere gezindte. Binnen de protestantse stroming was het merendeel hervormd en een klein aandeel gereformeerd (Van der Bie, 2009). Het was uitzonderlijk niet te behoren tot een kerkelijke gezindte. Twee belangrijke veranderingen hebben zich sindsdien voorgedaan: secularisering (Stark en Iannaccone, 1994; Te Grotenhuis en Scheepers, 2001) en groeiende diversiteit (Van der Bie, 2009; Aarts, 2010). Tevens is er sprake van de-institutionalisering: mensen schikken zich niet langer naar de traditionele voorschriften van de kerkgemeenschap (Knippenberg, 1992).

Ten tijde van de ontzuiling kwam er meer aandacht voor diversiteit (Van der Bie, 2009; Hart, 2013). Verder heeft de komst van immigranten nieuwe stromingen met zich meegebracht of vergroot, zoals de islam (Becker en De Hart, 2006; Van der Bie, 2009; Van Hertem, 2009; CBS, 2010). In het perspectief van de diversiteit is de samenvoeging van de meeste hervormde en gereformeerde kerken, samen met de lutherse kerk, in de Protestantse Kerk Nederland (PKN) relevant. Dit gebeurde in 2004 (De Hart, 2013).

Tegen deze achtergrond belicht dit artikel de religieuze verhoudingen in Nederland voor een aantal bevolkingsgroepen in de periode 2010 tot en met 2014. Na de bespreking van de methode wordt eerst ingegaan op een aantal algemene ontwikkelingen van de religieuze betrokkenheid per provincie, gevolgd door cijfers over bevolkingsgroepen: mannen en vrouwen, jongeren en ouderen, lager en hoger opgeleiden, en autochtonen en allochtonen.

2. Data en methode

De gegevens over religie zijn ontleend aan de Enquête Beroepsbevolking (EBB), waar in de periode 2010–2014 circa 460 duizend volwassen personen (18 jaar of ouder) aan hebben meegewerkt. De gegevens zijn verzameld met behulp van het internet, telefonisch en met

een bezoek aan huis (CBS, 2013). Verder zijn gegevens om de trends in religie vast te stellen ontleend aan de Volkstellingen (tot 1971), en de diverse levenssituatie-onderzoeken (tot 2010). De verdelingen van kerkelijke gezindte en kerkbezoek in de EBB komen sterk overeen met andere onderzoeken, waaronder de Gezondheidsenquête 2010–2014, het onderzoek Sociale Samenhang en Welzijn 2010, 2012–2014, en het WOON-onderzoek 2012.

De vraagstellingen om het aandeel kerkelijken vast te stellen zijn sterk bepalend voor de verdelingen (Oudhof en Pannekoek, 1988; Becker; 2003; Schmeets, 2010). In de CBS-enquêtes wordt doorgaans één vraag gesteld om te bepalen of een persoon zich rekent tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering, waarbij een aantal categorieën wordt voorgelegd: rooms-katholiek, gereformeerd, Nederlands hervormd, PKN, islam, hindoe, boeddhist, jood en 'andere gezindte'. Dit is de zogenoemde eentrapsvraag. Bij een tweetrapsvraag wordt eerst gevraagd of men gelovig is en vervolgens vastgesteld tot welke religieuze groepering de gelovigen behoren. Bij een dergelijke vraagstelling is het aandeel religieuzen aanmerkelijk lager: in 2012 beschouwde 53 procent zich kerkelijk wanneer benaderd met de eentrapsvraagstelling (EBB), terwijl 31 procent gelovig was volgens de tweetrapsvraagstelling, die in het onderzoek Culturele Veranderingen, dat het CBS samen met het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft uitgevoerd, is opgenomen. Het CBS kent een lange traditie met de eentrapsvraag. In combinatie met de vervolgvraag naar het bijwonen van religieuze diensten heeft deze vraagstelling het voordeel dat daarmee het aantal randkerkelijken – de groep die zegt wel tot een religieuze groep te behoren, maar dat niet of nauwelijks in de praktijk brengt met het bijwonen van religieuze diensten – kan worden vastgesteld (Schmeets, 2010). Het bezoek aan religieuze diensten is vastgesteld op basis van de vraag hoe vaak men daar aan deelneemt: 1 keer per week of vaker, 2 tot 3 keer per maand, 1 keer per maand, minder dan 1 keer per maand en 'zelden of nooit'. De personen die eerder hebben aangegeven niet tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering te behoren zijn gevoegd bij de categorie 'zelden of nooit'. In dit artikel wordt het ten minste eens per maand bijwonen van religieuze diensten aangeduid als 'regelmatig kerkbezoek'.

In de vorm van bivariate tabellen worden de gegevens per bevolkingsgroep gepresenteerd. Dit gebeurt voor de kenmerken geslacht, leeftijd, opleiding en herkomst. Vervolgens is met logistische regressieanalyse gecorrigeerd voor de onderlinge samenhang tussen de bevolkingskenmerken.

3. Resultaten

3.1 Algemeen beeld

Het aandeel religieuzen is verder gedaald: in 2014 gaf nog maar een krappe meerderheid van 50,8 procent van de volwassenen aan tot een godsdienstige groepering te behoren. Eind jaren negentig was dat nog 60 procent, in 2010 was het percentage geslonken tot 54,7. Daarna is het elk jaar iets teruggelopen.

Een kwart (24,4 procent) van de bevolking in 2014 is katholiek. In totaal is 15,8 procent protestants: 6,7 procent zegt Nederlands hervormd en 3,4 procent gereformeerd te zijn, en 5,7 procent geeft aan tot de PKN te behoren. Deze verdeling is opmerkelijk aangezien de hervormde en gereformeerde kerken – samen met de Lutherse Kerk – in 2004 bijna allemaal zijn opgegaan in de PKN. Daarbij valt ook op dat de PKN in de periode 2010–2014 vrijwel stabiel is gebleven. Dit doet vermoeden dat een deel van de protestanten zich er niet van bewust is dat ze in feite tot de PKN behoren, of zich meer verbonden voelt met de gezindte waar ze voor de fusie toe behoorden. Verder is 4,9 procent islamiet en rekt 5,7 procent zich tot een andere kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering, waaronder joods (0,1 procent), hindoe (0,6 procent) en boeddhist (0,5 procent). Over de verdere samenstelling van deze groep die zegt tot een ‘andere gezindte’ te behoren, is geen informatie beschikbaar. In diverse leefsituatie-onderzoeken die in het begin van de jaren negentig werden uitgevoerd, is wel een vervolgvraag gesteld. Mede op basis van deze informatie is het aannemelijk dat hiertoe veelal kleinere, orthodoxe, evangelische groepen behoren die zich niet rekenen tot de bredere protestantse kerken, evenals andere stromingen zoals humanisten en vrijmetselaars.

3.1.1 Kerkelijke gezindte, 2010–2014

	Geen	Rooms-katholiek	Nederlands hervormd	Gereformeerd	Protestantse Kerk in Nederland	Islam	Joods	Hindoe	Boeddhist	Andere gezindte
	%									
2010	45,3	27,3	7,8	3,8	6,3	4,5	0,1	0,6	0,3	4,2
2011	46,8	26,5	7,2	3,7	5,9	4,7	0,1	0,6	0,3	4,2
2012	47,4	25,8	7,4	3,4	5,9	4,8	0,1	0,6	0,4	4,2
2013	46,9	26,3	7,3	3,5	5,3	4,8	0,1	0,7	0,4	4,8
2014	49,2	24,4	6,7	3,4	5,7	4,9	0,1	0,6	0,5	4,5

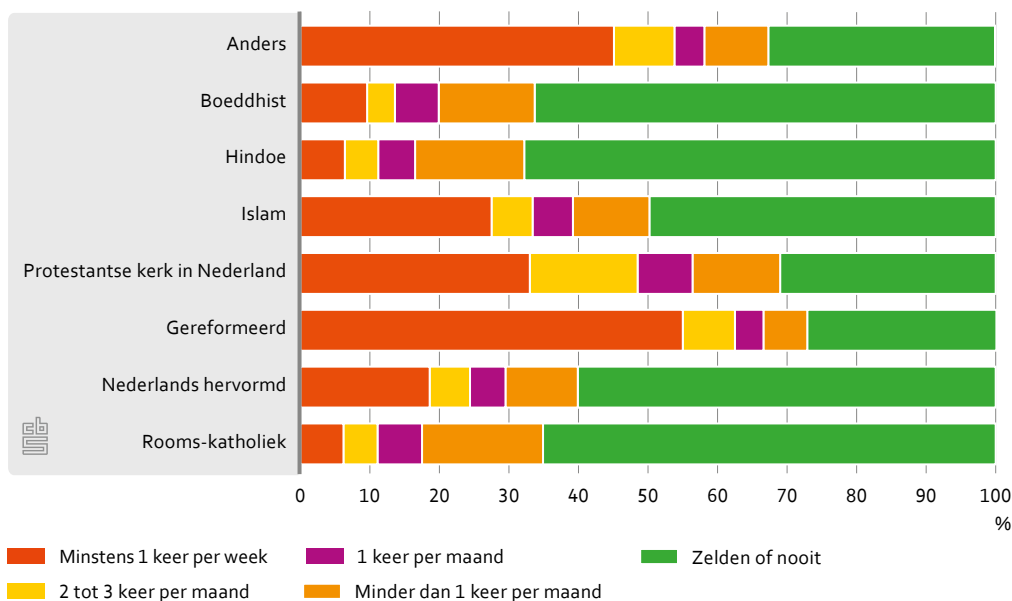
Ook het kerkbezoek is aanzienlijk gereduceerd. In 1971 ging nog 37 procent van de bevolking regelmatig – minstens eens per maand – naar een religieuze dienst. In de periode 1997–1999 was dit afgekald tot 23 procent, waarna het verder terugliep. In 2014 ging nog 16,4 procent regelmatig naar de kerk, moskee of synagoge. Daarvan gaat 10,0 procent wekelijks, 3,4 procent meerdere keren per maand, en 3,0 procent een keer per maand. Verder gaat 7,0 procent minder dan 1 keer per maand. Ruim drie kwart van de bevolking (76,6 procent) gaat zelden of nooit naar een religieuze dienst.

3.1.2 Bezoek religieuze diensten, 2010–2014

	1 keer per week of vaker	2 tot 3 keer per maand	1 keer per maand	Minder dan 1 keer per maand	Zelden of nooit
	%				
2010	10,2	4,0	3,8	8,0	74,1
2011	10,4	3,7	3,3	7,5	75,0
2012	10,1	3,4	3,3	6,9	76,3
2013	10,1	3,6	3,1	6,9	76,4
2014	10,0	3,4	3,0	7,0	76,6

Het bezoek verschilt echter sterk per gezindte. Gereformeerden zijn de trouwste kerkgangers: twee derde kerkt minstens een keer per maand, ruim de helft gaat zelfs minstens een keer per week. Van de PKN-ers gaat 56 procent minstens een keer per maand naar de kerk, en een op de drie is een wekelijkse kerkganger. Van de moslims bezoekt 39 procent regelmatig de moskee. Het aandeel frequente bezoekers is veel lager bij hervormden (29,5 procent) en katholieken (17,5 procent). Onder de boeddhisten ligt het bezoek aan religieuze diensten rond de 20 en onder de hindoes rond de 17 procent. De aanhangers van andere gezindten nemen relatief vaak deel aan religieuze diensten, 58 procent gaat regelmatig.

3.1.3 Bezoek religieuze diensten naar kerkelijke gezindte, 2014

3.2 Religieuze betrokkenheid per provincie

Ten tijde van de eerste volkstelling in Nederland (1849) rekende vrijwel iedereen zich tot een kerkgenootschap (tabel 3.2.1). De onkerkelijkheid is in de volkstelling van 1879 voor het eerst waargenomen in Friesland en Groningen, en heeft zich sindsdien in alle provincies in meer of mindere mate voorgedaan. Groningen, gevolgd door Noord-Holland, Drenthe en Friesland zijn het meest ontkerkelijkt, Limburg, gevolgd door Noord-Brabant, Overijssel, Zeeland en Gelderland het minst. Deze trends hebben ertoe geleid dat in 2014 in Groningen nog slechts een derde deel van de bevolking een kerkelijke gezindte aanhangt, terwijl dat in Limburg driekwart bedraagt.

In Limburg noemt twee derde zichzelf katholiek, in Noord-Brabant is dat de helft (tabel 3.2.2). Gelderland en Overijssel zijn met 13 procent de provincies met het hoogste aandeel hervormden, en Zeeland en Friesland wonen relatief veel mensen die zich tot de gereformeerden of de PKN rekenen. Moslims zijn vooral te vinden in Utrecht, Zuid- en Noord-Holland, en Flevoland, en veel minder in de noordelijke provincies en Zeeland. In Noord-Holland wonen relatief veel mensen die joods of boeddhist zijn, Zuid-Holland en Flevoland hebben het hoogste aandeel hindoes. De mensen die zeggen tot een 'andere gezindte' te behoren treffen we minder vaak aan in het overwegend katholieke Limburg en Noord-Brabant.

3.2.1 Kerkelijken naar provincie, 1849-2014¹⁾

	Gr ²⁾	Fr	Dr	Ov	Fl	Ge	Ut	NH	ZH	Ze	NB	Li
	%											
1849	100	100	100	100		100	100	100	100	100	100	100
1879	99	99	100	100		100	100	100	100	100	100	100
1909	91	88	96	97		98	98	91	95	98	100	100
1930	78	77	89	88		94	88	71	83	94	99	99
1947	73	77	87	87		93	86	66	79	93	98	99
1960	71	76	84	85		91	83	63	77	92	98	99
1971	61	69	73	80	78	86	77	59	71	87	95	97
1987	47	66	61	73	54	74	64	50	61	69	85	89
1995	42	58	56	70	37	73	58	46	54	75	80	87
1999	41	53	50	66	50	65	56	43	54	63	76	86
2003	42	51	51	64	48	65	56	43	55	65	75	85
2008	37	48	49	62	52	62	54	44	55	59	73	82
2010	39	45	45	61	47	59	52	39	51	56	69	80
2011	37	48	45	58	44	56	48	39	50	54	68	77
2012	36	47	42	58	42	57	48	40	50	53	66	76
2013	37	46	40	57	46	56	49	40	50	57	67	78
2014	34	43	40	57	46	53	47	38	49	54	62	75

¹⁾ 1999 gemiddeld 1998-1999; 2003 gemiddeld 2000-2003; 2008 gemiddeld 2004-2008

²⁾ Gr=Groningen Fr=Friesland Dr=Drenthe Ov=Overijssel Fl=Flevoland Ge=Gelderland Ut=Utrecht NH=Noord-Holland ZH=Zuid-Holland Ze=Zeeland NB=Noord-Brabant Li=Limburg.

Bronnen:

CBS, Volkstellingen, gehele bevolking; 1849-1971

SCP, Aanvullend Voorzieningen Onderzoek, bevolking van 6 jaar en ouder, CBS-bewerking, 1987-1995

CBS, Permanent Onderzoek Leefsituatie, bevolking van 18 jaar en ouder, 1999-2008

CBS, Enquête Beroepsbevolking, bevolking van 18 jaar en ouder, 2010/2014

3.2.2 Kerkelijke gezindte naar provincie, 2014

	Geen	Rooms-katholiek	Nederlands hervormd	Gereformeerd	Protestantse kerk in Nederland	Islam	Joods	Hindoe	Boeddhist	Andere gezindte
	%									
Totaal	49,2	24,4	6,7	3,4	5,7	4,9	0,1	0,6	0,4	4,5
Groningen	66,2	4,6	6,4	6,3	7,9	2,2	0,0	0,4	0,4	5,6
Friesland	57,2	5,5	7,4	8,4	15,0	1,4	0,0	0,4	0,1	4,6
Drenthe	60,5	7,9	10,1	6,2	8,3	1,4	0,1	0,0	0,3	5,3
Overijssel	43,2	21,9	12,2	6,5	7,7	3,8	0,0	0,1	0,2	4,4
Flevoland	53,9	12,8	4,6	6,3	6,3	5,9	0,2	1,6	0,4	7,9
Gelderland	46,8	21,4	12,4	4,0	6,8	3,6	0,1	0,1	0,5	4,3
Utrecht	52,9	15,9	7,0	5,0	6,8	6,1	0,2	0,5	0,5	5,3
Noord-Holland	61,6	17,1	3,5	1,4	3,3	6,1	0,5	0,6	0,9	5,0
Zuid-Holland	51,5	15,2	8,3	3,3	6,7	7,4	0,1	1,6	0,4	5,7
Zeeland	46,4	16,3	9,0	8,0	11,8	2,4	0,0	0,1	0,3	5,7
Noord-Brabant	37,8	49,6	2,5	0,7	2,3	3,9	0,0	0,2	0,5	2,4
Limburg	24,8	66,6	0,9	0,1	1,2	4,1	0,0	0,1	0,3	1,9

Ook de frequentie van het kerkbezoek verschilt per provincie (tabel 3.2.3). In Zeeland is die het hoogst: een kwart gaat daar nog regelmatig naar de kerk, moskee of synagoge. In Overijssel, Flevoland, Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland is dit met 18 tot 22 procent wat lager. In de drie noordelijke provincies gaat 16 tot 17, en in Limburg 14 procent regelmatig naar een religieuze dienst. Noord-Brabant en Noord-Holland sluiten de rij met respectievelijk 11 en 12 procent. In Limburg en Noord-Brabant, waar juist relatief veel

3.2.3 Regelmatig bezoek religieuze diensten naar provincie, 2010–2014

	2010	2011	2012	2013	2014
	%				
Totaal	18,0	17,5	16,8	16,8	16,4
Groningen	17,6	15,0	16,7	15,5	15,6
Friesland	20,0	23,5	21,4	20,1	17,1
Drenthe	18,2	16,9	14,9	13,5	17,2
Overijssel	24,2	23,7	23,7	24,4	22,1
Flevoland	20,7	21,1	18,6	19,6	20,8
Gelderland	20,5	19,6	20,2	19,4	18,7
Utrecht	19,4	17,7	18,1	18,3	18,0
Noord-Holland	11,5	12,5	11,7	11,6	11,1
Zuid-Holland	20,2	19,1	18,8	18,9	19,2
Zeeland	24,0	24,3	20,1	25,6	26,4
Noord-Brabant	14,0	14,8	12,2	12,3	11,7
Limburg	18,9	14,5	15,2	14,9	14,5

mensen zich godsdienstig noemen, wonen dus veel randkerkelijken. Een meerderheid van de godsdienstigen gaat niet of nauwelijks naar de kerk, in Limburg 61 en in Noord-Brabant 53 procent. Het aandeel randkerkelijken in andere provincies is veel lager: in Gelderland en Overijssel ruim een op de drie, in Utrecht, Zuid-Holland en Zeeland zo'n 30 procent. In Friesland, Drenthe, Flevoland, en Noord-Holland is het ongeveer een kwart, en met een op de vijf randkerkelijken telt Groningen de minste randkerkelijken.

3.3 Religieuze betrokkenheid van bevolkingsgroepen

Vanaf 2010 is het percentage van de bevolking dat zich rekent tot een kerk of levensbeschouwelijke groep met vier procentpunten verminderd, van 55 naar 51 procent.

3.3.1 Kerkelijke gezindte naar bevolkingsgroepen, 2010–2014

	2010	2011	2012	2013	2014
	%				
Totaal	54,7	53,2	52,6	53,1	50,8
Geslacht					
Mannen	52,1	50,5	50,0	50,4	48,0
Vrouwen	57,3	55,8	55,0	55,8	53,5
Leeftijd					
18 tot 25 jarigen	48,5	44,9	43,9	44,6	41,4
25 tot 35 jarigen	46,6	43,6	43,2	42,9	40,0
35 tot 45 jarigen	49,2	47,5	47,6	48,4	45,9
45 tot 55 jarigen	53,7	51,8	52,0	52,5	49,0
55 tot 65 jarigen	57,5	56,8	55,0	56,8	54,3
65 tot 75 jarigen	66,3	65,7	63,6	63,7	62,4
75 jarigen of ouder	72,9	73,7	72,6	70,8	72,0
Opleiding					
Laag	62,9	61,7	61,1	61,3	59,8
Midden	53,6	52,3	52,0	53,0	50,2
Hoog	46,1	44,2	43,1	43,2	41,6
Herkomst					
Autochtoon	51,9	50,4	49,5	49,8	47,4
Westerse allochtoon	55,0	50,6	51,2	53,5	49,6
Niet-westerse allochtoon	79,4	79,5	79,3	79,6	79,0

Vrouwen zijn vaker kerkelijk dan mannen; het verschil bedraagt zo'n 5 tot 6 procentpunten (tabel 3.3.1). In 2014 noemde 53,5 procent van de vrouwen en 48 procent van de mannen zich godsdienstig.

Het aandeel kerkelijken in 2014 loopt op van rond de 40 procent bij degenen jonger dan 35 jaar, tot 72 procent bij de 75-plussers. In deze laatste groep is het aandeel sinds 2010 stabiel, in alle andere leeftijdsgroepen is een afname te zien, vooral bij de 18- tot 35-jarigen (met zo'n 7 procentpunten).

Religieuze binding neemt af met het opleidingsniveau: in 2014 was 60 procent van de lager opgeleiden godsdienstig, tegen 50 procent van de middelbaar en 42 procent van de hoger opgeleiden.

Het aandeel godsdienstigen is met bijna 80 procent veruit het hoogst onder niet-westerse allochtonen. Dat aandeel is sinds 2010 niet veranderd. Van de westerse allochtonen noemt de helft, en van de autochtonen 47 procent zichzelf religieus. Dat is 5 procentpunten minder dan in 2010.

3.3.2 Moslims naar bevolkingsgroepen, 2010–2014

	2010	2011	2012	2013	2014
	%				
Totaal	4,5	4,7	4,8	4,8	4,9
Geslacht					
Mannen	4,8	4,9	5,0	4,9	5,0
Vrouwen	4,1	4,4	4,5	4,6	4,8
Leeftijd					
18 tot 25 jarigen	6,8	6,6	7,3	7,3	8,2
25 tot 35 jarigen	8,3	8,5	8,0	8,0	7,8
35 tot 45 jarigen	6,5	7,1	8,1	8,1	8,0
45 tot 55 jarigen	4,0	4,6	4,6	4,6	4,8
55 tot 65 jarigen	1,6	1,9	1,8	1,8	2,2
65 tot 75 jarigen	1,2	1,1	0,9	0,9	1,0
75 jarigen of ouder	0,3	0,2	0,2	0,2	0,5
Opleiding					
Laag	7,0	7,4	7,1	6,4	7,7
Midden	3,7	3,9	4,3	4,8	4,5
Hoog	2,2	2,4	2,5	2,0	2,1
Herkomst					
Autochtoon	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Westerse allochtoon	2,9	2,1	2,8	2,8	2,2
Niet-westerse allochtoon	43,8	45,4	44,7	44,1	45,0

Het katholieke deel van de bevolking is in de periode 2010–2014 verminderd van 27 naar 24 procent (tabel 3.1.1). Deze daling van 3 procentpunten zien we zowel bij mannen als vrouwen. De daling onder jongeren is iets sterker dan bij ouderen, waarbij onder de 65-plussers het aandeel katholieken met zo'n 36 procent vrijwel constant blijft. De daling bij de drie opleidings- en herkomstgroepen is even groot. De daling onder de hervormden blijft beperkt tot 1 procent over de periode 2010–2014. Dat geldt in grote lijnen voor alle onderscheiden bevolkingsgroepen, met uitzondering van de 75-plussers en hoogst opgeleiden waar het aandeel gelijk blijft. Bij de gereformeerden is er nauwelijks een daling waar te nemen in deze periode: zo'n 3,5 procent rekent zichzelf tot de gereformeerde kerk. Ook zijn er nagenoeg geen verschuivingen te traceren onder de bevolkingsgroepen. Een

daarmee vergelijkbaar patroon treffen we aan onder de PKN-ers. De daling blijft beperkt tot een half procentpunt, en dat geldt voor de meeste bevolkingsgroepen. De 75-plussers vormen hierbij de uitzondering met een daling van 3 procentpunten sinds 2010.

Het aandeel moslims onder de volwassen bevolking is vrijwel stabiel gebleven vanaf 2010 (tabel 3.3.2). In 2010 rekende 4,5 procent zich tot de islam, in 2014 is dat 4,9 procent. Een duidelijke toename is wel te zien in de jongste leeftijdsgroep, van 6,8 naar 8,2 procent, en onder de 35- tot 45-jarigen, van 6,5 naar 8,0 procent. Van de niet-westerse allochtonen is in deze periode 44 tot 45 procent moslim.

Regelmatig kerkbezoek is gedaald van 18 procent in 2010 naar 16,4 procent in 2014. In lijn met een iets groter aandeel godsdienstigen, zijn vrouwen met 17,4 procent iets vaker regelmatig kerkbezoekers dan mannen (15,4 procent). De kerkgang onder 18- tot 35-jarigen is sinds 2010 stabiel gebleven. Bij de oudere leeftijdsgroepen is een duidelijke daling zichtbaar, vooral bij de 65- tot 75-jarigen (met 7 procentpunten). Onder alle opleidingsgroepen is de lichte daling van het bezoek aan religieuze diensten. Dat geldt ook voor autochtonen en westerse allochtonen. Onder de niet-westerse allochtonen is het echter stabiel. Daardoor zijn de verschillen tussen de drie herkomstgroepen gegroeid. In 2014 ging 30,3 procent van de niet-westerse allochtonen regelmatig naar een dienst, tegen 15,3 procent van de autochtonen en 11,3 procent van de westerse allochtonen.

3.3.3 Maandelijks bezoek aan religieuze diensten naar bevolkingsgroepen, 2010-2014

	2010	2011	2012	2013	2014
	%				
Totaal	18,0	17,5	16,8	16,8	16,4
Geslacht					
Mannen	16,8	16,3	15,8	16,1	15,4
Vrouwen	19,1	18,5	17,8	17,4	17,4
Leeftijd					
18 tot 25 jarigen	12,7	12,3	12,2	12,4	13,1
25 tot 35 jarigen	13,5	13,5	12,9	13,9	12,9
35 tot 45 jarigen	14,3	13,9	13,3	14,2	14,1
45 tot 55 jarigen	15,1	14,9	14,6	13,7	13,5
55 tot 65 jarigen	18,4	17,6	15,5	15,7	15,8
65 tot 75 jarigen	28,1	25,4	25,1	23,9	21,4
75 jarigen of ouder	34,3	34,2	33,1	31,4	31,4
Opleiding					
Laag	21,4	20,4	20,0	19,0	19,2
Midden	16,7	16,5	16,2	16,5	15,7
Hoog	15,5	15,2	13,7	14,4	14,2
Herkomst					
Autochtoon	17,2	16,6	15,5	15,6	15,3
Westerse allochtoon	13,6	11,5	14,0	12,2	11,3
Niet-westerse allochtoon	29,5	30,6	29,9	30,6	30,3

De vier onderscheiden bevolkingskenmerken zijn ook onderling aan elkaar gerelateerd. Zo zijn de oudste leeftijdsgroepen vaker lager opgeleid, en zijn de niet-westerse allochtonen gemiddeld jonger. Om hiermee rekening te houden is een logistische regressieanalyse uitgevoerd over de periode 2010-2014 (tabel 3.3.4). Hieruit blijkt dat het behoren tot een kerkelijke gezindte toeneemt met de leeftijd: de Odds Ratio (OR) ten opzichte van de jongste

groep is 1,03 voor de 25–34 jarigen, en loopt op tot 3,97 voor de 75-plussers. Ook zijn westerse allochtonen iets (OR: 1,1) en niet-westerse allochtonen beduidend godsdienstiger (OR: 4,8) dan autochtonen. Dit verschil is, na correctie voor onder meer de leeftijdsopbouw, groter dan in de ongecorrigeerde uitkomsten. Lager opgeleiden behoren vaker tot een godsdienstige groepering dan middelbaar (OR: 0,9) en hoger opgeleiden (OR: 0,6).

Vergelijkbare verschillen worden gevonden voor het bezoek aan religieuze diensten. Vrouwen zijn iets vaker regelmatige kerkbezoekers dan mannen (OR: 1,1), hoewel het verschil iets minder geprononceerd is dan bij kerkelijke gezindte. Ook neemt het kerkbezoek toe met de leeftijd. Bij herkomst is het patroon nu iets anders: westerse allochtonen gaan niet meer, maar minder vaak naar een religieuze bijeenkomst dan autochtonen (OR: 0,8). Niet-westerse allochtonen gaan beduidend vaker naar een gebedsdienst dan autochtonen (OR: 3,0). Ook bij de opleidingsgroepen wijkt het plaatje iets af: de verschillen in het kerkbezoek zijn aanzienlijk kleiner dan die bij het behoren tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering. Bovendien zijn deze verschillen sterk verminderd ten opzichte van de ongecorrigeerde resultaten (tabel 3.3.3), en is er nauwelijks nog sprake van een grotere proportie die regelmatig deelneemt aan religieuze diensten onder de laag opgeleiden.

3.3.4 Logistische regressie kerkelijke gezindte (ja/nee) en maandelijks bezoek religieuze diensten, 2010–2014, Odd Ratio's

	Kerkelijke gezindte	Religieuze diensten
Vrouw (man=ref.)	1,19	1,10
18 tot 25 (ref.)		
25 tot 35	1,03	1,08
35 tot 45	1,27	1,18
45 tot 55	1,56	1,28
55 tot 65	1,94	1,64
65 tot 75	2,72	2,81
75 en ouder	3,87	4,23
Laag opgeleid (ref.)		
Middelbaar opgeleid	0,87	1,02
Hoog opgeleid	0,63	0,95
Autochtoon (ref.)		
Westerse allochtoon	1,13	0,77
Niet-westerse allochtoon	4,84	3,04
Constant	0,66	0,11

4. Conclusie

In dit artikel is een beeld geschetst van de religieuze betrokkenheid van een aantal bevolkingsgroepen. In 2014 rekent 50,8 procent van de volwassen bevolking zich tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering, maar slechts 16,4 procent bezoekt regelmatig een religieuze dienst.

Katholieken vormen met 24,4 procent de grootste geloofsgroep in Nederland. Het aandeel dat regelmatig naar de kerk gaat ligt bij deze groep ligt met 18 procent veel lager dan

bij de overige geloofsrichtingen. Alleen Hindoes kennen met 16 procent een nog lager kerkbezoek.

Protestanten vormen met 15,8 procent de tweede grote geloofsrichting, waar de kerkgang een stuk hoger ligt dan bij de katholieken. Zo gaat van de gereformeerden 65 procent, van de PKN-ers 58 procent en van de hervormden 28 procent regelmatig naar de kerk. De islam is met een aanhang van 5 procent de derde geloofsgroep. Van de moslims gaat 39 procent regelmatig naar een gebedsdienst. Enkele kleinere geloofsgroepen als hindoes en boeddhisten vormen circa 1 procent van de Nederlandse bevolking, het kerkbezoek ligt bij deze groepen onder de 20 procent.

Er zijn zowel regionale als sociaal-demografische verschillen in de religieuze betrokkenheid. Provincies verschillen in het aandeel dat zegt te behoren tot een kerkelijke gezindte of levensbeschouwelijke groepering. In Limburg is dit dubbel zoveel als in Groningen. Ook wat betreft het bezoeken van een religieuze dienst, is er een verdeeld beeld te zien tussen provincies. In Zeeland gaan tweemaal zoveel mensen in 2014 nog regelmatig naar een religieuze dienst als in Noord-Brabant en Noord-Holland. Dit duidt er dus op dat het aandeel randkerkelijken sterk regionaal verschilt.

Ook tussen bevolkingsgroepen zijn er verschillen in religieuze betrokkenheid. Vrouwen, ouderen, lager opgeleiden en niet-westerse allochtonen etaleren een beduidend grotere betrokkenheid bij religie dan mannen, jongeren, hoger opgeleiden, autochtonen en westerse allochtonen. Verder blijkt dat de afname van de religieuze betrokkenheid in de periode 2010–2014 niet over alle bevolkingsgroepen gelijk verdeeld is. Vooral steeds minder 18- tot 35-jarigen behoren tot een godsdienstige groepering. Het aandeel gelovigen onder de 75-plussers is vrijwel stabiel gebleven. Ook is er geen sprake van een daling onder de niet-westerse allochtonen.

De afname van 1,6 procentpunt in het regelmatig praktiseren van het geloof in de kerk, moskee of synagoge, komt in absolute zin overeen met de 3,9 procentpunt daling bij het aandeel godsdienstigen. In relatieve zin spoort de daling in beide religieuze kenmerken goed ten opzichte van elkaar. De daling in het bezoeken van religieuze diensten is vooral te zien bij 65-plussers. Bij 18- tot 45-jarigen is de afname zeer beperkt. Onder niet-westerse allochtonen is er evenmin een daling, maar wel onder de beide andere herkomstgroepen.

Literatuur

Aarts, O., 2010, *Religious Diversity and Religious Involvement: A Study of Religious Markets in Western Societies at the End of the Twentieth Century*. Nijmegen, Universiteit Nijmegen.

Becker, J., 2003, *De vaststelling van de kerkelijke gezindte in enquêtes. 40% of 60% buitenkerkelijken?* Werkdocument 92. Den Haag, SCP.

Becker, J.W. en J. De Hart, 2006, *Godsdienstige veranderingen in Nederland*. Den Haag, SCP.

Bruggink, J-W en M. Van Herten, 2009, Religie, gezondheid en leefstijl. In: Schmeets, H. en Van der Bie, R. (red.) Religie aan het begin van de 21ste eeuw. Den Haag/Heerlen, CBS, 53–64.

CBS Statline, 2010, Kerkelijke gezindte en kerkbezoek; vanaf 1849; 18 jaar of ouder.

CBS, 2013, Uitgebreide methodeomschrijving beroepsbevolking. Den Haag/Heerlen, CBS.

Coumans, M., 2014, Meer religie, meer welzijn? Bevolkingstrends, juli 2014.

De Hart, J., 2013, Zwevende gelovigen. Den Haag, SCP.

De Hart, J., 2014, Geloven binnen en buiten verband. Den Haag, SCP.

Van Herten, M., 2009, Het aantal islamieten in Nederland. In: Schmeets, H. en van der Bie, R. (red.) Religie aan het begin van de 21ste eeuw. Den Haag/Heerlen, CBS, 35–40.

Putnam, R.D. en D.E. Campbell, 2012, American Grace. How Religion Divides and Unites Us. New York, Simon & Schuster.

Knippenberg, H., 1992, De religieuze kaart van Nederland. Assen/Maastricht, Van Gorcum.

Otten, F. en R. Lok, 2009, Religie en verschillen in leefstijl, arbeid en inkomen. In: Schmeets, H. en Van der Bie, R. (red.) Religie aan het begin van de 21ste eeuw. Den Haag/Heerlen, CBS, 65–81.

Oudhof J. en J. Pannekoek, 1988, De vraag naar kerkelijke gezindte: een methodologisch dilemma. Sociaal-Culturele Berichten, 88–2. Voorburg/Heerlen, CBS.

Schmeets, H., 2010, Het belang van de religieuze binding in sociale statistieken. Tijdschrift voor Religie, Recht en Beleid, 1 (3), 29–41.

Schmeets, H., 2013, Het belang van religie voor sociale samenhang. Bevolkingstrends, december 2013.

Stark, R. en L. R. Iannaccone, 1994, A supply-side reinterpretation of the secularization of Europe Journal for the Scientific Study of Religion, 33 (3), 230–252.

Te Grotenhuis, H.F. en P. Scheepers, 2001, Churches in Dutch: Causes of religious disaffiliation in the Netherlands, 1937–1995. Journal for the Scientific Study of Religion, 40 (4), 591–606.

Traag, T., O. Marie en R. Van der Velden, 2010, Risicofactoren voor voortijdig schoolverlaten en jeugdcriminaliteit. Bevolkingstrends, 2, 55–60.

Van der Bie, R., 2009, Kerkelijkheid en kerkelijke diversiteit, 1889–2008. In: Schmeets, H. en R. van der Bie (red.) Religie aan het begin van de 21^e eeuw. Den Haag/Heerlen, CBS, 13–25.

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2014–2015	2014 tot en met 2015
2014/2015	Het gemiddelde over de jaren 2014 tot en met 2015
2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2014 en eindigend in 2015
2012/'13–2014/'15	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2012/'13 tot en met 2014/'15

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

Studio BCO, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2015.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.